

БАРОМАДИ УМУМИИ ҲОСИЛИ АРЗАН ВОБАСТА АЗ ИСТИФОДАИ НУРИҲО ДАР МИНТАҚАҲОИ ШИМОЛИ ТОЧИКИСТОН

Махмадёрзода У.М., д. и. к., профессор, Курбонова Б.А., дотсент, Мамадҷонов М.М., магистр –
ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур

Калимаҳои калидӣ: *арзан, нури, ҳосилнокӣ, маҳсулот, растанӣ.*

Тоҷикистон аз рӯи дараҷаи таваллуд ва рушди босуръати аҳоли аз дигар ҷумҳуриҳо фарқ мекунад. Бо назардошти ин таъминоти аҳоли боозуқаворӣ ваҳалли оняке аз вазифаҳои муҳимтарини ҷомеа ба шумор рафта, бевосита ба сатҳи маданияти зироаткорӣ вобаста аст.

Инсолятсияи шадиди (интенсивӣ) офтоб, пасту баландшавии тезағйирёбандаи ҳарорати ҳаво дар давоми шабонарӯзу мавсимҳои сол, нобаробарии миқдори боришот дар минтақаҳои гуногун, ки бештар дар фаслҳои баҳору зимистон рост меоянд ва тобистони хушк хусусиятҳои фарқкунандаи иқлими Тоҷикистон мебошанд. Чунин нишондиҳандаҳои иқлимӣ минтақаҳо аз аҳамияти калони инкишофи зироатчиғии обӣ гувоҳӣ медиҳад.

Арзан ҳамчун зироати донӣ дар зироатчиғии ҷаҳон ба таври васеъ истифода мешавад, ки аз рӯи сифатидонвағизонокӣ яқинан аз ҷониби дигар зироатҳои шолмекунад.

Аз ҷармаи арзан маҳсулоти зиёди ғизоӣ ва болаззат омода карда мешавад. Ҷармаи арзан ба миқдори зиёд оҳар дорад, ки онро барои истеҳсоли пиво истифода мебаранд (Корнилов А.А., 1960; Ширбаев Н.М., 1962; Елагин И.Н., 1963; Кадирова Ф.З., 2006 ва диг.).

Дар Тоҷикистон тайи солҳои охир масоҳати майдонҳои кишти арзан бамаротиб коҳиш ёфтааст. Барои зиёд намудани майдонҳои кишти он пеш аз ҳама баланд бардоштани ҳосилнокии зироати арзанро бо роҳи истифодаи технологияи шадид роҳандозӣ намудан лозим аст. Яке аз проблемаҳои муҳими соҳаи агрономии замонавӣ низ ин камҳосил шудани заминҳои киштшаванда дар вобастагӣ аз риояи нодурусти чорабиниҳои агротехникӣ ба ҳисоб меравад.

Вобаста ба хусусиятҳои хоку иқлими минтақа, яке аз роҳҳои асосии парвариши зироати арзан ин риояи саривақтии муҳлати кишти зироат вобаста аз риояи дурусти омилҳои агротехникӣ ба шумор меравад. Зиёд намудани масоҳати майдонҳои кишти арзан боиси раванқ ёфтани соҳаи парандапарварӣ ва чорводорӣ дар миқёси кишвар хоҳад гашт.

Истифодаи нашудани нуриҳои минералӣ бо сабаби гаронарзиш будани онҳо боиси якбора паст шудани маҳсулнокии зироатҳо дар ҳолати кишлоқ гаштааст. Дар ҳамин замина истифодаи мақсаднок ва сарфакоронаи нуриҳои минералӣ метавонад ҳосилнокии зироати киштзорро зиёд намуда, ба баландшавии ҳосилдони арзан мусоидат намояд.

Дар рафти роҳандозӣ намудани корҳои илмӣ-омӯзишӣ дар самти парвариши зироати арзан барои ба дастовардани дони аз ҷиҳати экологӣ тоза, чунин меъёри истифодаи нуриҳои мавриди омӯзиш қарор дода шуд:

1). Назоратӣ; 2). N30; 3). N60; 4). P30; 5). P60.

Таҷрибаҳои илмӣ мувофиқи усули пешниҳоднамудаи Доспехов Б.А. (1985) ва усули навъсанҷии давлатии зироатҳои кишоварзӣ (1979) гузаронида шуданд. Масоҳати қитъаҳо 100 м² ва масоҳати қитъаи омӯзишӣ 36 м² – ро ташкил намуд.

Мушоҳидаҳои таҷрибагирӣ дар давраҳои майсазанӣ, панҷаронӣ, қадкашӣ, пайдошавии чорӯб, гулкунӣ ва пухтанидон гузаронида шуданд.

Ҳангоми гузаронидани мушоҳидаҳои фенологӣ чунин нишондодҳо ба қайд гирифта шуданд:

- давомиҳои давраҳои нашъунамо;
- баландии қад растанӣ;
- бавучудомадан ва афзоиши вазни хушк биологӣ;
- майдони сатҳи барг;
- нишондодҳои ҳосилватаркиби ҳосил.

Корҳои илмӣ - таҳқиқотӣ бо муайян намудани меъёри кишти нуриҳои дар кишти асосӣ, моҳи апрел (15 – ум) бо усули кишти яқлухти қаторӣ ва меъёри кишти 16 кг кишт карда шуд. Ҳангоми кишт тухмии дорои лаёқати киштшавандагиаш баланди навъи арзани «Саратов-853» мавриди истифода қарор дода шуд.

Аз ҷараёни корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ пешгузашта шуда бармеояд, ки истифодаи нуриҳои ба давомоти байни давраҳои нашъунамои арзан таъсир расонидааст.

Дар байни давраҳои нашъунамо аз кишт то майсазанӣ байни вариантҳои омӯзишӣ инкишофёбии растаниҳои наҷандон назаррас буд. Тафовут дар байни давраҳои майсазанӣ – гулкунӣ ба мушоҳида расид, ки он вобаста аз вариантҳои омӯзишӣ 6 рӯзро аз ашқил намуд. Истифодаи нуриҳои фосфорӣ (P60) давомоти байни давраҳои зироатро то 2 рӯз нисбат ба вариантҳои назоратӣ кӯтоҳ намуд, ки ин тағйирот дар вариантҳои N90 P60 то 4 рӯз ба мушоҳида расид.

Истифодаи нуриҳои нитрогенӣ дар алоҳидагӣ ва омехта бо нуриҳои фосфорӣ инкишофёбии байни давраҳои растаниро аз 3 то 8 рӯз нисбат ба вариантҳои назоратӣ дароз намуд.

Нуриҳои минералӣ ба ташаккули вазни хушк арзан таъсири мусбат расонд. Ҷаншавии бошиддати вазни хушк растаниҳои дар киштзор аз марҳилаи панҷаронӣ оғоз шуда, он то марҳилаи найчабандӣ идома ёфт. Дар марҳилаи пайдошавии чорӯб бо тадриҷ пастшавии вазни хушк киштзорӣ

арзан ба кайдгирифта шуд.

Хангоми истифодабарии нуриҳои нитрогенӣ (N60) дар давраи пайдошавии чорӯб ҳосили вазни хушки киштзор ба 4,19 т/га баробар шуд. Ҳамин раванди инкишоф дар варианти истифодаи нуриҳои фосфорӣ (P60) ба 3,55 т/га баробар шуд.

Аз ҷамаи нишондодҳои баландивазни хушки киштзор дар давраи пайдошавии чорӯб ба мушоҳида расид, ки он дар варианти назоратӣ ба 3,24 т/га ва вариантҳои истифодаи нури ба 3,24-4,91 т/га баробар шуд.

Дар давраи пухтарасии ҳосили дони арзан вобаста аз хушкшавии баргҳои қисмати поёнии растани, вазни хушки растаниҳо дар киштзор нишондодҳои пастро соҳиб гашт, ки он вобаста аз вариантҳои омӯзишӣ чунин буд: варианти назоратӣ 2,92; N30-3,54; N60-3,82; P30-3,11; P60-3,21.

Бояд қайд намуд, ки нишондодҳои вазни хушки растаниҳои арзан дар варианти истифодаи нури нисбат ба варианти назоратӣ баланд буд.

Нишондодҳои дигари муҳиме, ки ба ҳосилнокӣ робитаи амиқ дорад, ин маҳсулнокии арзан ва бароишидони аз вазни умумии ҳосилмебошад.

Аз таҷрибаҳои бадастовардаи натиҷаҳои илмӣ маълум шуд, ки нишондодҳои баланди баромади дони арзанро варианти истифодаи нуриҳо таъминнамуфтааст.

Дар варианти истифодаи нуриҳои нитрогенӣ бо меъёри N60 баромади умумии маҳсулот аз ҳосили арзан ба 36,2% баробар буда, ин нишондод дар варианти назоратӣ ба 35,4% баробар шудааст.

Истифодаи нуриҳои фосфорӣ ба ҳосилнокӣ ва баромади маҳсулот итарзан ба варианти назоратӣ ба ҳам наздикӣ дошта, тафовут байни онҳо дар ҳудуди 0,1-0,3% қарор дорад.

Аз таҳлилҳо бармеояд, ки истифодаи нуриҳои нитрогенӣ ба ҳосилнокии зироати арзан таъсири бештар расонидааст. Агар хангоми истифодаи P30 ҳосилнокӣ то 0,14 т/га зиёд шуда бошад, он гоҳ дар варианти истифодаи нуриҳои нитрогенӣ (N30) он то 0,29 т/га баробар гаштааст.

Ҳосилнокии зироати арзан вобаста ба тақриб ҳамакунин вариантҳои омӯзишӣ хангоми истифодаи N60 -2,03 т/га, варианти N30 ба 1,91, P30 - 1,76, P60 - 1,80 т/га баробар шуд. Нишондодҳои баланди ҳосилро варианти истифодаи нуриҳои нитрогенӣ бо меъёри N60 таъмин намуд (диаграмма).

Адабиёт

1. Махсумов А. Н. Основные проблемы богарного земледелия Таджикистана. Издво А. Н., Таджикский СССР-Душанбе, 1965.
2. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта- М.: Агропромиздат, 1985. – С. 351.
3. Корнилов А. А. Биологические основы высокоурожайных зерновых культур – М.: Колос, 1968. -210с.

АННОТАЦИЯ

ВЫХОД ОБЩЕЙ ПРОДУКЦИИ ПРОСА В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ПРИМЕНЕНИЯ УДОБРЕНИЯ В СЕВЕРНОЙ ЧАСТИ ТАДЖИКИСТАНА

В статье приводятся полученные результаты научных исследований от применения минеральных

удобрений и их влияние на выход урожая проса. По результатам исследований выявлено, что в варианте с применением азотных удобрений (N60) выход продукции от общего урожая составляет 36,2 ц/га, а на варианте без удобрений этот показатель составляет 35,4%.

Ключевые слова: *просо, удобрения, урожайность, растения, продуктивность.*

АННОТАЦИЯ

БАРОМАДИ УМУМИИ ҲОСИЛИ АРЗАНВОБАСТА АЗИСТИФОДАИ НУРИҲО ДАР МИНТАҚАҲОИ ШИМОЛИ ТОҶИКИСТОН

Дар мақола маълумот оид ба натиҷаи қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва таъсири онҳо ба баромади умумии ҳосил оварда шудааст. Аз натиҷаи қорҳои илмӣ-таҳқиқотӣ бармеояд, ки дар варианти истифодаи нуриҳо (N60) баромади умумии ҳосил ба 36,2 с/га ва дар варианти бе истифодаи нуриҳо ин нишондод ба 35,4% баробар шуд.

Калимаҳои калидӣ: *арзан, нури, ҳосилнокӣ, растани, маҳсулот.*

ANNOTATION

THE YIELD OF TOTAL MILLET PRODUCTION DEPENDING ON THE USE OF FERTILIZERS IN THE NORTHERN PART OF TAJIKISTAN

The article presents the results of scientific research in the field of application of mineral fertilizers and their influence on the yield of millet. According to the results of studies, has been found that when using nitrogen fertilizers (N60), the yield of the total crop is 36.2 c / ha with any convenient use of this indicator - 35.4%.

Key words: *millet, fertilizer, productivity, plants, products.*